

INKLYUZIV TA'LIM – HAMMA UCHUN TENG IMKONIYATLAR

Raufova Gulnoza Abdulaziz qizi

Kimyo Xalqaro Universiteti 4-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16026874>

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'limning mazmuni, maqsadi va amaliy ahamiyati yoritilgan. Inklyuziv ta'lim tizimi barcha bolalarning, jumladan, jismoniy, aqliy yoki ijtimoiy imkoniyatlari cheklangan bolalarning ham umumiy ta'lim tizimida teng va samarali ishtirok etishini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari, uning jahon va O'zbekiston tajribasidagi o'rni, shuningdek, pedagogik yondashuvlar, muammo va yechimlar tahlil qilinadi. Ta'limda teng imkoniyatlar yaratish, ijtimoiy adolatga erishish va har bir o'quvchining shaxsiy salohiyatini ro'yobga chiqarish inklyuziv ta'limning asosiy vazifalaridan biri sifatida ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, teng imkoniyatlar, maxsus ehtiyojlar, integratsiya, ta'lim tizimi, ijtimoiy adolat, pedagogik yondashuvlar, ta'limda inklyuziya, imkoniyati cheklangan bolalar, o'zaro hurmat.

Kirish

XXI asrda jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida inklyuziv ta'lim konsepsiyasi ilgari surilmoqda. Bugungi kunda bu atama ta'limdagi insonparvarlik, tenglik va adolat tamoyillarining amaliy ifodasi sifatida qaralmoqda. Inklyuziv ta'lim – bu imkoniyati cheklangan, ya'ni jismoniy, aqliy, hissiy yoki ijtimoiy rivojlanishida farqlarga ega bo'lgan bolalarni umumiy ta'lim tizimiga qo'shish, ularning sog'lom bolalar bilan birgalikda ta'lim olishini va jamiyatga moslashuvini ta'minlash jarayonidir.

BMTning 2006-yilda qabul qilingan “Nogironlar huquqlari to'g'risida”gi Konvensiyasida har bir insonning sifatli ta'lim olish huquqi ta'kidlangan. O'zbekiston ham mazkur xalqaro hujjatni ratifikatsiya qilgan holda, inklyuziv ta'limni bosqichma-bosqich amalga oshirishga kirishgan.

Inklyuziv ta'limning asosiy vazifalari

Inklyuziv ta'lim tizimi quyidagi asosiy maqsad va vazifalarni o'z oldiga qo'yadi:

- Barqaror ijtimoiy integratsiya: imkoniyati cheklangan bolalarni jamiyat hayotiga to'laqonli qo'shish;
- Shaxsiy rivojlanishni ta'minlash: har bir bolaning intellektual, hissiy va jismoniy salohiyatini ochish;
- Disriminatsiyaga barham berish: imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan tenglik prinsipini mustahkamlash;
- Umumiy ta'lim tizimining yangilanishi: moslashtirilgan pedagogik yondashuvlar, o'quv dasturlarini joriy etish;
- Insoniylik va bag'rikenglikni tarbiyalash: sog'lom bolalar orasida sabr, empatiya va mehr-oqibat tuyg'ularini rivojlantirish.

Inklyuziv ta'limning yutuqlari

1. Ijtimoiy barqarorlikka hissa

Inklyuziv ta'lim jamiyatdagi ijtimoiy adolat va tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu, o'z navbatida, nogironligi bo'lgan bolalarning hayot sifatini yaxshilaydi va ularni passiv emas, faol ijtimoiy subyektaga aylantiradi.

2. Sog'lom bolalarda empatiya va liderlik salohiyatini oshirish

Sog'lom bolalar inklyuziv sinflarda o'qish orqali boshqalarni tushunish, yetakchilik qilish, yordam berish kabi muhim hayotiy ko'nikmalarni egallaydi.

3. Ota-onalar faolligi oshadi

Imkoniyati cheklangan bolalarning ota-onalari farzandlari uchun teng imkoniyat yaratilishini ko'rib, jamiyatdagi ishtirokini oshiradi, maktab hayotiga faol aralasha boshlaydi.

4. Pedagogik innovatsiyalarni joriy etish

Inklyuziv ta'lim yangi metodika va texnologiyalarni talab qiladi – bu esa o'z navbatida butun ta'lim tizimini rivojlantirishga xizmat qiladi.

5. Xalqaro reyting va hamkorlik imkoniyatlari

Inklyuziv ta'limni rivojlantirish orqali davlatlar BMT va boshqa xalqaro tashkilotlarning e'tiboriga tushadi va grantlar, loyihalar orqali qo'llab-quvvatlanadi.

Muammolar va kamchiliklar

1. Infratuzilma muammolari

Ko'pgina maktablar nogiron bolalar uchun zarur sharoitlarga ega emas: panduslar, maxsus liftlar, ovozli signalizatsiya, braille alifbosi va boshqalar yetishmaydi.

2. Kadrlar yetishmovchiligi

Defektolog, tiflopedagog, surdopedagog, logoped, psixolog va yordamchi o'qituvchilar kabi malakali mutaxassislar soni oz. Ularni tayyorlash tizimi ham to'liq yo'lga qo'yilmagan.

3. Jamiyatdagi stereotiplar

Afsuski, jamiyatda imkoniyati cheklangan bolalar “boshqacha” deb qaraladi. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir qiladi. Ota-onalarning tushunmovchiligi ham to'siq bo'lishi mumkin.

4. O'quv dasturlarning moslashtirilmaganligi

Aksariyat hollarda ta'lim dasturlari “bir xil” yondashuvga asoslangan bo'lib, har bir bolaning ehtiyojini hisobga olmaydi. Bu esa ba'zi bolalarni ta'limdan chetda qoldiradi.

Xalqaro tajriba

- Finlyandiya – inklyuziv ta'limning eng samarali tizimiga ega davlatlardan biri. Har bir maktabda maxsus yordamchi pedagoglar mavjud.
- Italiya – barcha bolalar umumta'lim maktablarida o'qiydi, maxsus maktablar deyarli yo'q.
- AQSh – “Individualized Education Program (IEP)” orqali har bir imkoniyati cheklangan bola uchun alohida o'quv rejasi tuziladi.

Bu tajribalar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim faqat ijtimoiy mas'uliyat emas, balki pedagogik rivojlanish vositasi hamdir.

Xulosa va takliflar

Inklyuziv ta'lim – bu mehr, sabr, adolat va ijtimoiy barqarorlik yo'lidagi muhim qadamdir. U orqali biz nafaqat imkoniyati cheklangan bolalarni, balki butun jamiyatni tarbiyalaymiz. Quyidagilarni taklif qilamiz:

- Maktablar infratuzilmasini inklyuziv muhitga moslashtirish;
- Maxsus pedagoglarni tayyorlash va ularni ta'lim tizimiga faol jalb qilish;
- Ota-onalar bilan muntazam ish olib borish;
- Maxsus moslashtirilgan o'quv adabiyotlari va dasturlarni ishlab chiqish;
- Inklyuziv ta'limning ijobiy namunalarini ommaviy axborot vositalarida yoritish.

Inklyuziv ta'lim — bu kelajak sari ochilgan eshik, va biz bu eshikni har bir bola uchun ochishimiz kerak.

References:**Используемая литература:****Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Melikuziev, A. (2024). Paralinguistic Features as Crucial Indicators of Intent and Emotion in Communication. *Engineering problems and innovations*, 2(Spec. 1).
2. Meliqo'ziyev, A. (2024). The Role of Paralinguistics in Enhancing Communication Effectiveness. *Engineering problems and innovations*, 2(Spec. 1).
3. ogli Melikuziev, A. L. (2022). *HISTORICAL AND MODERN CLASSIFICATION OF PARALINGUISTICS. Academicia Globe: Inderscience Research*, 3 (10), 126–128.
4. Khakimov, M. K., & ugli Melikuziev, A. L. (2022). The History of Paralinguistic Researches. *International Journal of Culture and Modernity*, 13, 90-95.
5. UNESCO. (2009). Policy Guidelines on Inclusion in Education. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
6. Florian, L. (2014). What counts as evidence of inclusive education?. *European Journal of Special Needs Education*, 29(3), 286–294.
7. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE).
8. Miles, S., & Singal, N. (2010). The education for all and inclusive education debate: Conflict, contradiction or opportunity?. *International Journal of Inclusive Education*, 14(1), 1–15.